

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ВУГІЛЬНОЇ ГАЛУЗІ

METHODICAL BASES OF INCREASE OF EFFICIENCY FUNCTIONING OF COAL-MINE INDUSTRY

Розглянуто проблеми розвитку вугільної галузі України. Показано, що основними з них є висока частка державної власності й неправильна політика ціноутворення. Розроблено концептуальну модель реформування й розвитку галузі, засновану на взаємодії держави і бізнесу. Доведено, що вона повинна ґрунтуватись на комплексному урахуванні державних реформ і перебудові системи внутрішнього управління шахтою. Розроблено алгоритм послідовності необхідних дій щодо підвищення ефективності роботи галузі. Оцінка програми підвищення економічної ефективності функціонування галузі повинна ґрунтуватись на рівні ресурсного потенціалу і загальній ефективності використання інвестицій. Доведено, що проблема ефективності роботи вугледобувних підприємств може бути вирішена на основі комплексного урахування факторів галузевого управління, а саме: політики лібералізації ціноутворення і ліквідації механізму надання коштів держпідтримки на покриття собівартості.

Рассмотрены проблемы развития угольной отрасли Украины. Показано, что основными из них являются высокая доля государственной собственности и неправильная политика ценообразования. Разработана концептуальная модель реформирования и развития отрасли, основанная на взаимодействии государства и бизнеса. Доказано, что она должна основываться на комплексном учете государственных реформ и перестройке системы внутреннего управления шахтой. Разработан алгоритм последовательности необходимых действий по повышению эффективности работы отрасли. Оценка программы повышения экономической эффективности функционирования отрасли должна основываться на уровне ресурсного потенциала и общей эффективности использования инвестиций. Доказано, что проблема эффективности работы угледобывающих предприятий может быть решена на основе комплексного учета факторов отраслевого управления, а именно: политики либерализации ценообразования и ликвидации механизма предоставления средств господдержки на покрытие себестоимости.

The problems of Ukraine coal development industry are considered. It is shown that from them the high stake of public domain and wrong pricing policy are basic. The conceptual model of reformation and development industry is developed, based on co-operation of the state and business. It is proved, that she must be based on the complex account state reforms and alteration of the internal control system by a mine. The algorithm of necessary execution sequence on the increase of efficiency of work of industry is developed. Estimation of the program of increase of economic efficiency of functioning of region must be founded at the level resource potential and general efficiency of the use of investments. It is proved, that efficiency of work of enterprises can

be decided on the basis of complex account of particular factors a branch management, namely: politicians of liberalization of pricing and liquidation of mechanism of grant of facilities coverage of prime price.

Keywords: coal-mine, efficiency, system of pricing, limiting factors.

Ключові слова: вугледобувна галузь, ефективність, система ціноутворення, обмежуючі фактори.

Вступ. Ефективність роботи енергетичної галузі традиційно розглядається як найважливіша якісна характеристика економічної системи всієї держави, що визначає її здатність підтримувати нормальні умови життєдіяльності населення, стійке забезпечення ресурсами розвитку народного господарства, а також послідовну реалізацію національних інтересів. Забезпечення ефективності роботи енергетики України як умова її відродження постійно привертає до себе винятково високу увагу політиків, учених і широких верств населення. Серед основних публікацій варто окремо виділити роботи О.Г. Вагонової [1], А.Р. Вовченка [2], В. Ганицького [3], Д.Г. Даянца [4] та інших.

Як показує світовий досвід, забезпечення економічної ефективності роботи енергетичної галузі – це гарантія незалежності країни, необхідна умова стабільності й ефективної життєдіяльності суспільства. Економічна ефективність роботи енергетичної галузі являє собою сукупність умов і факторів, що характеризують її поточний стан, а також забезпечують стабільність і стійкість її розвитку.

Постановка завдання. Незважаючи на велику кількість публікацій, проблема підвищення ефективності функціонування вугледобувної галузі залишається відкритою і сьогодні. Перш за все це можна пояснити збитковістю багатьох вітчизняних шахт, яка існує через відсутність реформ в області політики ціноутворення, затяжну тривалість приватизаційних процесів, відсутність використання сучасних форм менеджменту в управлінні гірничими підприємствами. Тому *ціллю статті* є розробка методичних положень з підвищення ефективності функціонування вугледобувної галузі.

Методологія. Методологічною основою дослідження стали положення економічної теорії, розробки науково-дослідних інститутів із проблем розвитку вугледобувних підприємств, виробничих комплексів, наукові праці сучасних зарубіжних і вітчизняних учених, а також економічні концепції господарського механізму інвестиційного й інноваційного розвитку. У ході досліджень були використані методи кореляційно-регресійного аналізу, що дозволило розкрити тенденцію загального обсягу видобутку енергетичного і коксівного вугілля.

Результати дослідження. Ріст економічних труднощів, що загострилися з початком кризи, ще більш негативно проявився на ефективності та стійкості

функціонування вугільної галузі. На думку, яка висловлена у роботі Ю. Макогона (див. [5]), у структурі енергетичного балансу України частка імпорту енергоресурсів перевищує власний їх видобуток та виробництво, що ставить країну в серйозну залежність від імпорту попри те, що Україна має всі можливості повністю забезпечити себе енергією. Оскільки на підвищення обсягів вироблення енергії з альтернативних джерел потрібно ще багато років, основним енергоносієм на близьку перспективу залишається вугілля, у тому числі продукти його переробки – синтетичні газ і нафта.

При формуванні політики міністерства вугільної промисловості по економічному розвитку вугледобувних шахт необхідно проаналізувати переваги, які дає утворення кластерних груп для самих шахт, а також для держави. Представляється, що внутрішні ефекти від кластерної політики розвитку галузі пов'язані із синергетичним ефектом, що проявляється в дії його учасників. Це обумовлено наступним:

1. Кооперація шахт, що утворюють кластер, дозволяє ефективно використовувати їх сукупний виробничий потенціал;
2. Збільшується надійність партнерів в інвестиційно-фінансовій кооперації;
3. Формування кластерної структури на основі взаємодії однорідних шахт дозволяє оптимізувати витрати машинобудівних заводів, що виробляють очисну й прохідницьку техніку, а також інше гірничошахтне встаткування, необхідне для роботи вугледобувних підприємств;
4. Встановлюються довгострокові зв'язки, які обумовлюють підвищення ефективності процесу забезпечення виробництва сировиною, матеріалами, конструкціями й т.п.;
5. Відбувається підвищення ефективності виконання окремих управлінських рішень за рахунок спрощення системи, її ієрархичності.

Одним з важливих переваг застосування політики розвитку вугільної галузі на основі диференціації її на кластерні групи є можливість запозичення стратегій. Шахти, що утворюють кластер, є однорідними виходячи із самого принципу утворення кластерної групи. Вони характеризуються аналогічними гірничо-геологічними, гірничо-технічними й техніко-економічними характеристиками, вони також мають приблизно рівні запаси придатного до відпрацювання вугілля. Однак шахти, що утворюють кластерну групу, працюють із різною ефективністю. Дана обставина і зазначені принципи формування кластерів дають підставу при формуванні політики розвитку підприємства запозичити обрані стратегії у кращих підприємств кластера. У такому випадку відбувається інформаційний обмін, що дозволяє досвідченим шляхом одержати свідомо шуканий результат розвитку підприємства.

Трансформації політичного й економічного характеру, які зараз

відбуваються у вугільній галузі, не здатні радикально поліпшити ситуацію. У результаті скорочення можливості протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам і дестабілізації економіки у цілому відчутно ослабла загальна надійність вертикальних і горизонтальних систем управління. Все це робить питання розробки принципово нової концепції управління галуззю стратегічно необхідними. На рис. 1 та рис. 2 показано динаміку обсягу видобутку вугілля за останні роки.

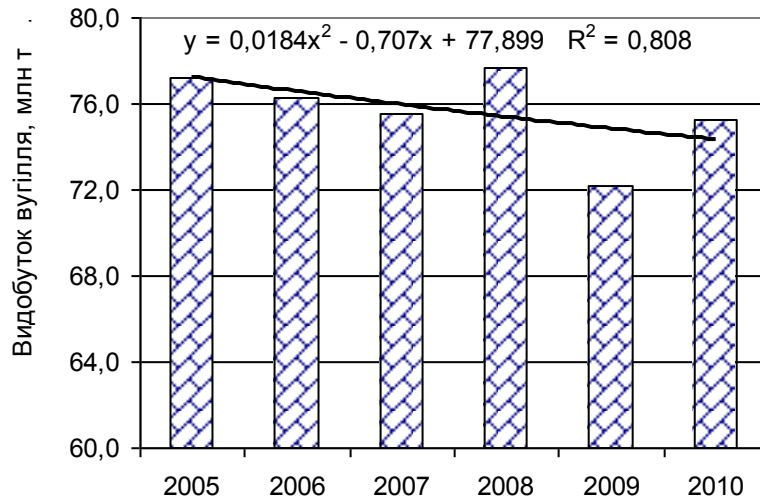

Рис. 1. Загальний обсяг видобутку вугілля, млн. т

Одним з механізмів практичної реалізації програми соціально-економічного зростання у вугільній галузі є розробка системи прогнозів і стратегії її розвитку [6; 7]. Останнє має не тільки теоретичне, а й практичне значення, оскільки саме державні програми визначають стратегію розвитку окремих вугледобувних підприємств. Це стосується насамперед стратегії структурної перебудови економіки всього паливно-енергетичного комплексу.

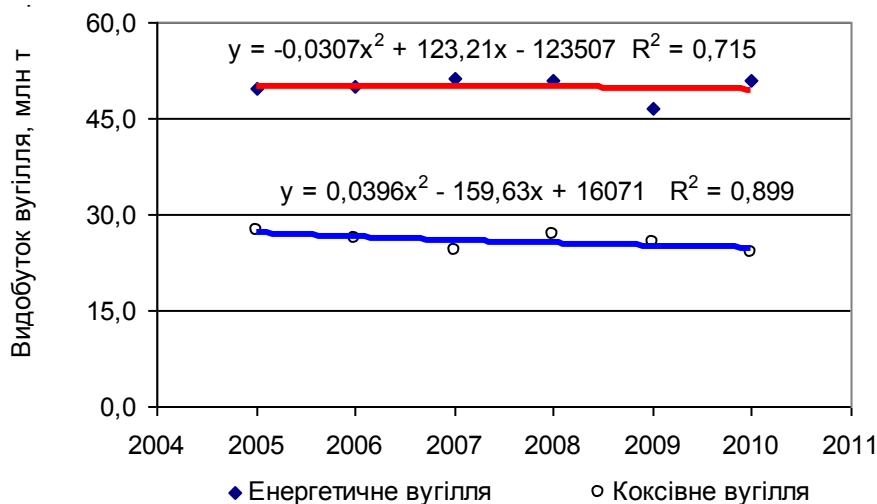

Рис. 2. Загальний обсяг видобутку енергетичного і коксівного вугілля, млн. т

Найпоширеніші, вивірені практикою й широко освітлені в літературі стратегії розвитку бізнесу звичайно є базисними, або еталонними. Вони відображають чотири різних підходи до росту підприємства й пов'язані зі зміною стану одного або декількох наступних елементів: технологія видобутку вугілля, застосовувані просторово-планувальні рішення, застосування простого або розширеного відтворення потужності й зміна положення шахти усередині кластерної групи. Кожний із цих елементів для певної шахти може перебувати в одному із двох станів: існуюче стан або новий стан.

На нашу думку, побудова стратегії розвитку галузі можлива у двох основних напрямках. Перший – макроекономічний, який передбачає реформування системи законодавчої бази щодо управління галуззю. Серед основних факторів, що найбільш істотно затримують розвиток галузі на макроекономічному рівні слід назвати недосконалу систему надання шахтам коштів держпідтримки також довгу тривалість приватизаційних реформ. Другий напрямок формування стратегії розвитку галузі – мікроекономічний, він передбачає зміну внутрішньої системи менеджменту управління процесом вуглевидобутку (представлено на рис. 3).

На макрорівні концепція розвитку вугільної галузі повинна передбачати законодавчий захист шахт та об'єднань усіх форм власності й стримувати негативний вплив всіх дестабілізуючих факторів. У той же час вона повинна забезпечувати спроможність галузі до саморозвитку й прогресу, що передбачає створення умов для інноваційної і інвестиційної діяльності, удосконалення технологій й професійного рівня працівників.

На мікрорівні концепція розвитку вугільної галузі ґрунтується на виявленні «вузьких місць» на основі аналізу виробничої потужності по ланках виробництва. Згідно з положеннями робіт [8; 9] при розробці плану проведення заходів щодо ліквідації «вузьких місць» необхідно починати з оптимізації технологічного комплексу на поверхні шахти і поступово наближатись при цьому до очисних і прохідницьких вибоїв з метою створення умов для підвищення ефективності використання пасивних і активних основних фондів і здійснення заходів щодо збільшення навантаження на вибої при наявності відповідних резервів.

Стимулювання створення кластерів у вугільній галузі повинне бути одним із пріоритетних напрямів Міністерства палива і енергетики. У цьому зв'язку доцільно розглянути можливість створення при ньому координаційного органу із проблем кластерної політики розвитку галузі, у складі якого можуть бути представлені керівники провідних шахт кластеру, органів регіональної влади, підприємницьких структур, наукових і освітніх установ.

Послідовність розробки основних положень використання внутрішніх резервів з метою підвищення ступеня освоєння виробничих можливостей і

проектної потужності шахти при одночасному зниженні представлена у вигляді рис. 4.

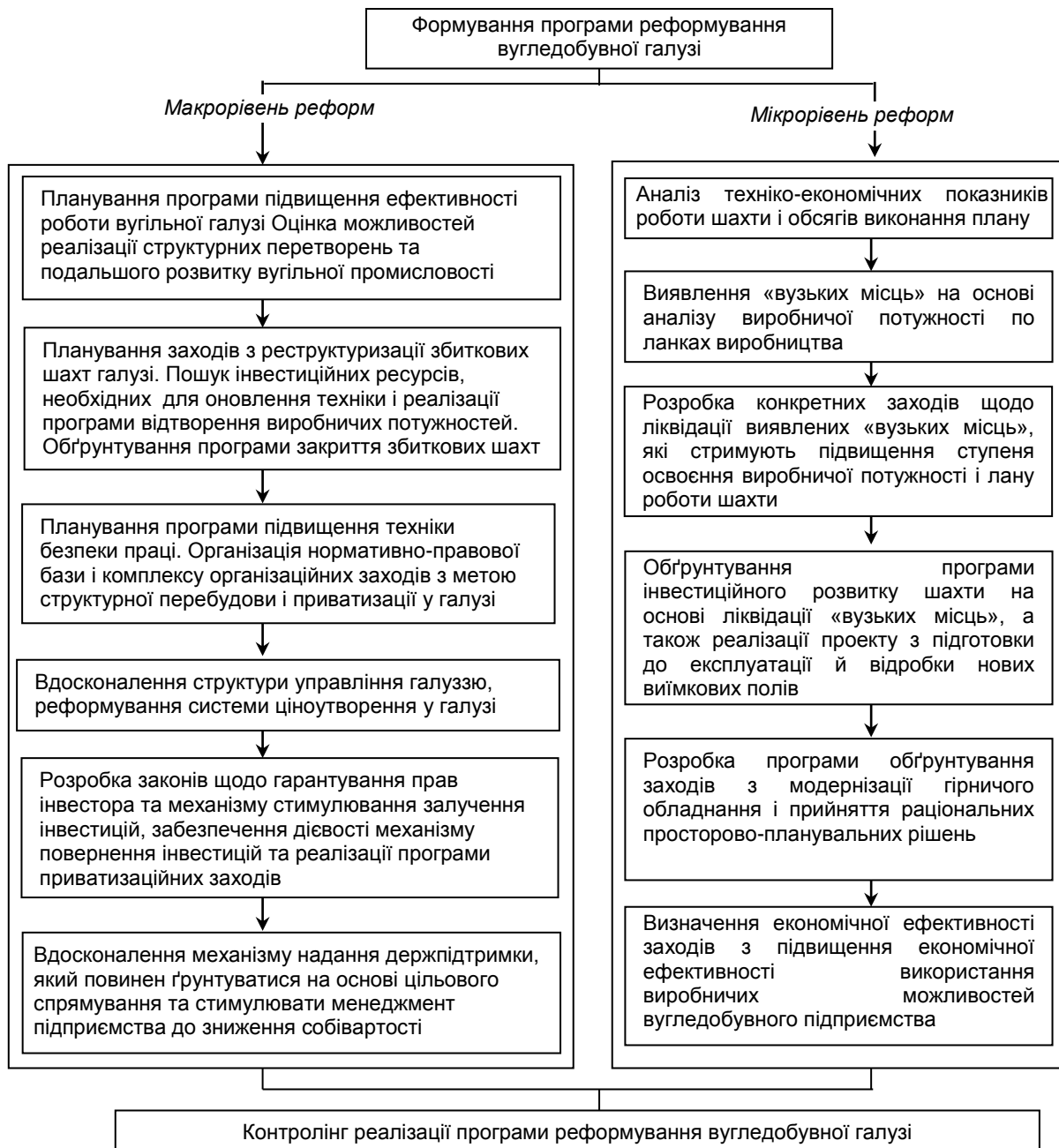

Рис. 3. Формування програми реформування вугледобувної галузі

Як видно з рис. 4 у результаті техніко-економічного аналізу по процесах устанавлюються «вузькі місця» виробництва, які стримують нарощування виробничої потужності шахти внаслідок невикористання резервів по місцях організації гірничих робіт, а також визначаються заходи щодо подальшого розвитку підприємства з розробкою конкретних дій з формування шляхів впровадження нової техніки поряд з поліпшенням умов праці й підвищенням

його безпеки.

Рис. 4. Методи підвищення виробничої потужності шахти

Економічний ефект і строки окупності впроваджуваних заходів повинні розраховуватися з урахуванням вимог діючих галузевих методик. Ефективність від впровадження цих заходів розраховують на основі результатів, що досягають, по зниженню собівартості кінцевої продукції й збільшенню прибутку по підприємству.

Критерієм економічної ефективності концепції розвитку вугільної галузі повинно бути визначення техніко-економічних показників її роботи, а також найважливіших процесів вуглевидобутку, що відображають сутність економічних трансформацій у галузі.

У системі показників і індикаторів оцінки ефективності розвитку вугільної галузі необхідно виділяти: обсяг вуглевидобутку і собівартість, а також величину інвестицій, спрямованих на відтворювальні програми й введення нової техніки. Важливо підкреслити, що для комплексної оцінки розвитку вугільної галузі значення мають не стільки самі показники, скільки їх граничні значення. Граничні значення – це граничні величини,

недотримання яких перешкоджає нормальному ходу розвитку різних елементів відтворення, приводить до формування негативних, руйнівних тенденцій розвитку галузі. Інтегральна оцінка програми підвищення економічної ефективності функціонування галузі повинна містити у собі характеристику рівня ресурсного потенціалу й можливостей його розвитку, загальну ефективність використання ресурсів, у тому числі інвестицій, а також загроз внутрішнього і зовнішнього характеру.

Таким чином, з огляду на тенденцію світового споживання енергоносіїв і наявність запасів органічного палива в Україні, розвиток вугільної промисловості є одним з головних факторів забезпечення енергетичної безпеки держави. Вугільна галузь за умови створення спеціальної регуляторної політики ціноутворення й прискорення приватизаційних процесів розвитку, має можливість майже повністю забезпечити вітчизняних споживачів своєю продукцією. Проблема ефективності роботи вугледобувних підприємств може бути вирішена на основі комплексного урахування факторів галузевого управління, до яких належить політика лібералізації ціноутворення і ліквідація існуючого механізму надання коштів держпідтримки на покриття собівартості, який не містить у собі принципів мотивації.

Висновки. Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що уточнено місце методів підвищення виробничої потужності шахти у формуванні програми реформування вугледобувної галузі. Доведено, що проблему забезпечення економічної ефективності роботи вугільної галузі необхідно розглядати як інтегральну складову взаємодії галузевих і внутрішньошахтних трансформацій. У комплексі мер, що формують систему економічного розвитку енергетики, вирішальне значення повинне належати попередженню загроз, які формуються під натиском внутрішнього та зовнішнього середовища.

Саме методи і умови застосування програми підвищення виробничої потужності вугледобувних підприємств будуть впливати на загальну успішність роботи галузі. Отримані результати є теоретичним підґрунтям для наукових і практичних розробок у сфері застосування класичних принципів менеджменту в сучасних економічних умовах. Перспективи подальшого дослідження використання стратегічного управління вугледобувними підприємствами будуть спрямовані на адаптацію інструментів стратегічного управління до вимог динамічного середовища та забезпечення ефективної реалізації стратегії розвитку галузі.

Література:

1. Вагонова О.Г. Економічні проблеми підтримання потужності та інвестування вугільних шахт України: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.07.01 / О.Г. Вагонова. –

- НАН України; Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2006. – 30 с.
2. Вовченко А.Р. Повышение эффективности реструктуризации угледобывающих предприятий. дис. ... канд. экон. наук: 08.07.01 / А.Р. Вовченко; Ин-т экономики пром-сти. – Донецк, 2002. – 223 с.
 3. Ганицкий В. Менеджмент горного производства / В. Ганицкий, В. Велесевич. – М.: Изд-во Москов. гос. горного ун-та, 2004. – 385 с.
 4. Даянц Д.Г. Управление персоналом на горных предприятиях / Д.Г. Даянц, Н.П. Романова. – М.: Изд-во Москов. гос. горного ун-та, 2001. – 302 с.
 5. Макогон Ю. Вугільна галузь України: проблеми та перспективи сталого розвитку / Ю. Макогон / [Електронний ресурс]/ Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/desember08/5.htm>
 6. Кравцов А.А. Методы установления горизонтов планирования на предприятиях / А.А. Кравцов // Економіка промисловості. – 2000. – № 2 – С. 129 - 134.
 7. Петенко И.В. Экономико-математическая модель прогнозной оценки параметров зон отрицательного влияния породных отвалов / И.В. Петенко // Проблемы сбора, перспектив и проблем утилизации отходов. – Одесса: ОЦНТНИ, 2001. – С. 274 - 278.
 8. Использование производственных мощностей в угольной промышленности. / К. Д. Науменко, С.А. Кулиш, В.И. Ум. - К.: Техника, 1984. - 167 с.
 9. Акамаєв А.І. Нові підходи до аналізу діяльності вугледобувного підприємства // А.І. Акамаєв, В.Н. Белозерцев / Вугілля України. – №2. –2006. – С. 7-8.